

UNIwersytet GDAŃSKI
WYDZIAŁ PRAWA I ADMINISTRACJI

ul. Dąbrowskiego 6, 80-952 Gdańsk
tel. (058) 552 98 22, fax 552 97 14, www.prawo.ug.edu.pl

Gdańsk, dnia 1.10.2019 r.

dr hab. Anna Sylwestrzak, prof. UG

Katedra Prawa Cywilnego WPiA Uniwersytetu Gdańskiego

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Adriany Tomczyk pt.: „Skutki cywilnoprawne naruszenia norm moralnych między osobami bliskimi” napisanej pod kierunkiem promotora dr hab. Marka Andrzejewskiego, Prof. US

Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z dn. 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 r., Nr 65, poz. 595) w zw. z art. 175 ust. 1 ustawy z dn. 3.07.2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego jak również prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Z kolei recenzja powinna zawierać szczegółowo uzasadnioną ocenę spełniania przez rozprawę doktorską tychże warunków. Przy uwzględnieniu powyższych kryteriów poddano ocenie rozprawę doktorską mgr Adriany Tomczyk pt.: „Skutki cywilnoprawne naruszenia norm moralnych między osobami bliskimi”.

I. Temat rozprawy

Wybór tematu rozprawy należy ocenić jako trafny, problematyka ta bowiem nie doczekała się dotąd odrębnego spójnego opracowania. Oddziaływania między moralnością a prawem stanowią niezwykle ciekawy temat badań, a ukazanie go w świetle wybranych przez Autorkę instytucji prawnych stanowi o oryginalnym zakresie przedmiotu badań.

II. Konstrukcja pracy

Recenzowana praca składa się z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem, zawiera wykaz skrótów, spis treści, wykaz źródeł i literatury oraz streszczenie; liczy 374 strony.

Konstrukcja pracy nie wzbudza zastrzeżeń -- Autorka trafnie rozpoczyna wywód od przedstawienia teoretycznych zagadnień dotyczących norm moralnych i ich oddziaływania na prawo pozytywne, a nawet konkretyzuje je poprzez przedstawienie katalogu podstawowych zasad i wartości etycznych. Kolejne rozdziały pracy zostały poświęcone analizie skutków prawnych naruszenia tych wartości w świetle wybranych instytucji prawnych. Każdy z rozdziałów zakończony jest podsumowaniem zawierającym wnioski cząstkowe, co spełnia rolę porządkującą wywody, z kolei całość pracy zostaje na końcu objęta generalnym podsumowaniem zawierającym wnioski końcowe. Konstrukcja pracy świadczy o umiejętności Autorki porządkowania obszernego materiału źródłowego i logicznym toku wywodów.

III. Warsztat naukowy

1. Metoda badań

W rozprawie zastosowano przede wszystkim metodę formalno-dogmatyczną. Punktem wyjścia podejmowanych rozważań są bowiem głównie teksty obowiązujących aktów prawnych, przede wszystkim Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, poddawane wykładni i wnioskowaniu przy szerokim wykorzystaniu dorobku polskiej doktryny i orzecznictwa. Inne metody badań – historyczna i prawnoporównawcza odgrywają rolę uzupełniającą. Analiza komparatystyczna objęła kilka wybranych porządków prawnych, w tym niemiecki, austriacki i francuski; polega głównie na przedstawieniu i porównaniu obcych unormowań prawnych. W tym obszarze powstaje zatem niedosyt, mający przyczynę w jedynie sporadycznym i skąpym wykorzystaniu dorobku obcej doktryny i orzecznictwa, co jak można przypuszczać, wynika z braku solidnej kwerendy zagranicznej na etapie poszukiwania źródeł. Na pozytywną ocenę zasługuje wplatanie uwag prawnoporównawczych w odpowiednich częściach pracy, dzięki czemu zyskują większą użyteczność dla podejmowanych wywodów, niż gdyby zostały zgrupowane w odrębnym rozdziale. Szkoda, że Autorka nie odniosła się do dorobku prawa rzymskiego, jak również pominęła płaszczyznę kolizyjnoprawną, zwłaszcza pod kątem różnic w treści akceptowanych społecznie norm etycznych z uwagi na różnice kulturowe.

2. Źródła

W pracy wykorzystano głównie polskie piśmiennictwo prawnicze oraz orzecznictwo. Ilość źródeł jest imponująca, a ich dobór zadowalający, choć jednocześnie można zauważyć parę istotnych pominięć, do których należą np. monografia M.Jadczak-Żebrowskiej, *Prawa i obowiązki małżonków*, Warszawa, 2017 r.; komentarz - *Zarząd majątkiem wspólnym*, Warszawa, 2016 r., pod red. M.Balwickiej-Szczyrba; czy artykuł M.Nazara *O znaczeniu adekwatnego rekonstruowania zasad prawa rodzinnego* (w:) *Prawo cywilne - stanowienie*,

wykładnia i stosowanie. Księga pamiątkowa dla uczczenia setnej rocznicy urodzin Profesora Jerzego Ignatowicza, pod red. M.Nazara, Lublin, 2015 r.

3. Redagowanie tekstu, przypisów, spisów

Tekst jest napisany jasnym, poprawnym językiem; Autorka biegle posługuje się pojęciami języka prawniczego i co warto podkreślić - nomenklaturą z zakresu teorii prawa, zwłaszcza w rozdziale I, zawierającym wywody ogólnoteoretyczne. Styl prezentacji własnych poglądów nie nasuwa zastrzeżeń – postawa Autorki jest wyważona, ostrożna i bezemocjonalna, a dokonywane przez nią oceny – zobiektywizowane. Wywody są płynne i poprawnie dokumentowane przy zastosowaniu przypisów; nie nasuwają przy tym wątpliwości co do swego charakteru: sprawozdawczego bądź wyrażenia własnych poglądów Autorki, które zostały wyraźnie uwypuklone. Na aprobatę zasługuje wykorzystanie graficznych środków wyrazu w postaci schematów i wykresów ukazujących zagadnienia statystyczne.

Praca została bardzo starannie przygotowana pod względem edytorskim, a drobne usterki, takie jak literówki, błędy gramatyczne i stylistyczne są nieliczne. Pośród tych nielicznych uchybień można wymienić np. niefortunne sformułowanie tytułu § 2.2.1. w drugim rozdziale pracy: „Rażąca niewdzięczność w doktrynie i orzecznictwie sądowym”, sugerujące dość zabawnie, jakoby w doktrynie i orzecznictwie panowała niewdzięczność. Innym drobnym uchybieniem jest zastosowany na str. 67 skrót myślowy w zdaniu: „Umowa darowizny stanowi wyjątek od zasady ekwiwalentności i zasady odpłatności świadczeń”, podczas, gdy to nie umowa darowizny jako taka, lecz jej treść, *essentialia negotii*, taki wyjątek stanowią. Innym jeszcze tego typu potknięciem jest zawarte na str. 145 stwierdzenie, że „przez zbycie nieruchomości rozumie się nabycie pochodne nieruchomości (...)”, jako że zbycie nie jest przecież nabyciem, choć oba zjawiska ze sobą się łączą. Skrót myślowy zawiera także tytuł § 1.1. w Rozdziale IV: „Odwołanie darowizny wchodzącej w skład majątku wspólnego małżonków”, bo przecież to nie darowizna, co raczej jej przedmiot może wchodzić w skład majątku wspólnego małżonków.

IV. Ocena treści pracy

Przechodząc do oceny i omówienia rezultatów badawczych recenzowanej pracy trzeba podkreślić, że Autorka na początku rozprawy wyraźnie określiła swoje cele badawcze, zakreślając jednocześnie obszar badań do sześciu wybranych instytucji prawnych, z zakresu prawa rodzinnego, spadkowego oraz prawa zobowiązań, których wspólną cechą jest sankcja majątkowa będąca skutkiem naganego pod względem moralnym zachowania podmiotu. Tak zakrojony zakres analizy Autorka motywuje m.in. tym, że dotąd nie powstało w doktrynie opracowanie naukowe dotyczące zagadnień etycznych prawa cywilnego, które by wykraczało

poza jeden dział tego prawa. Recenzowana praca obejmuje analizą reprezentatywne instytucje prawne z trzech działów prawa cywilnego, stanowiąc tym samym dalszy krok badań nad wpływem norm moralnych na normy cywilnoprawne. Jednocześnie tytuł pracy nie wskazuje na takie ograniczenie, wobec czego może powstać wątpliwość, dlaczego w takim razie Autorka nie pokusiła się o jeszcze szerszą analizę tytułowego zagadnienia, obejmując nadto badaniem wybrane instytucje prawne z pominiętych w pracy działów prawa cywilnego (części ogólnej, a nawet prawa rzeczowego), tak, by wszystkie działy prawa cywilnego były „reprezentowane”? Tym bardziej, że zagadnienia części ogólnej pojawiają się w pracy ubocznie (zwłaszcza w rozdziale V, § 3.2., gdzie analizowane jest stosowanie konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego do roszczenia o zachowek).

Recenzowana praca jest obszernym dziełem, bardzo dokładnie i wyczerpująco przedstawiającym omawiane zagadnienia. W niektórych fragmentach można byłoby jednak wywody nieco skrócić bez szkody dla istoty analizowanych problemów, np. w zakresie obszernych wycieczek do zagadnień prawa karnego w rozdziale pierwszym, czy szerokiego omówienia poszczególnych elementów konstrukcyjnych umowy dożywocia w rozdziale trzecim, obejmującego również zagadnienia wiążące się z tematem pracy jedynie pośrednio.

Zawarte w pracy wywody stanowią spójną całość, a stanowisko Autorki co do przedstawianych zagadnień jest wyraźnie skryształizowane, przy czym zawsze starannie uzasadnia przyjmowany pogląd, a z przeważającą większością przedstawionych przez nią rozwiązań można się zgodzić. Ocena całokształtu pracy skłania do uznania, że Autorka rozumie badane zagadnienia, umie dokonywać samodzielnej oceny rozwiązań prawnych oraz posiada zdolność krytycznej oceny stanowisk wyrażonych w orzecznictwie i doktrynie. Niektóre z twierdzeń zawartych w pracy budzą jednak polemikę, jak np. to, że na gruncie art. 888 § 1 k.c. opisującego świadczenie darczyńcy, pojęcie majątku należy rozumieć szeroko, czyli z uwzględnieniem długów, a nie wąsko (str. 70-71), czy stwierdzenie, że umowa pożyczki w ujęciu art. 720 k.c. jest czynnością nieodpłatną (przypis nr 257 na str. 71) – wydaje się bowiem, że na gruncie tego przepisu pożyczka jest czynnością „neutralną”, która w zależności od woli stron może stać się odpłatna bądź nieodpłatna. Poza tym, zamieszczone na str. 80 stwierdzenie, że zrzeczenie się przez darczyńcę prawa do odwołania darowizny jest bezwzględnie nieważne jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego wymagałoby uzupełnienia, bowiem według niektórych poglądów naruszałoby ono raczej właściwość (naturę) stosunku prawnego darowizny. Zawarta na str. 145-146 analiza pojęcia zbycia nieruchomości w kontekście ustanawiania prawa dożywocia, zyskałaby przy uwzględnieniu szerszego kontekstu, którym byłoby umiejscowienie zbycia w ramach kategorii czynności

rozporządzającej (zob. na ten temat np. S. Sołtysiński, *Czynności rozporządzające. Przyczynek do analizy podstawowych pojęć cywilistycznych*, w: *Rozprawy z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Czachórskiego*, Warszawa, 1985 r.). Z kolei w rozważaniach zawartych w rozdziale IV na temat odwołania darowizny (§ 1.1.1.) warto byłoby uwzględnić pominięty art. 34 k.r.o. dotyczący statusu przedmiotów zwykłego urządzenia domowego. W § 1 Rozdziału V, zawierającym graficzne przedstawienie statystyki spraw o alimenty zabrakło bardziej szczegółowych własnych rozważań wyjaśniających przyczyny zachodzących ostatnio tendencji spadkowych/wzrostowych, widocznych na wykresach.

Całość rozprawy podsumowuje zestawienie wniosków końcowych, z których wypływa ogólna pozytywna ocena większości analizowanych unormowań, a w przypadkach, gdy jednak nie chronią one efektywnie strony dotkniętej rażąco nagannym etycznie zachowaniem, Autorka proponuje szereg trafnych postulatów *de lege ferenda* (jak np. uwzględnienie czynów skierowanych przeciwko osobie najbliższej darczyńcy, jako podstawy odwołania przez niego darowizny, rozszerzenie przedmiotu świadczenia dożywotnika o spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, czy rozszerzenie przesłanek niegodności dziedziczenia). Sformułowanie takich propozycji dowodzi samodzielnej oceny obowiązujących unormowań w perspektywie ich optymalizacji, sprawiając, że praca poza walorem poznawczym i sprawozdawczo-porządkującym, zyskuje walor próby twórczego wpływu na stosunki społeczne.

Konkluzja

Recenzowana rozprawa posiada walor oryginalnego opracowania problematyki cywilnoprawnych skutków naruszenia norm moralnych między osobami bliskimi, a jej treść dowodzi opanowania wiedzy teoretycznej z zakresu prawa cywilnego oraz świadczy o predyspozycjach Autorki do prowadzenia badań naukowych. Wskazane w recenzji drobne usterki nie podważają jej ogólnej pozytywnej oceny.

W konkluzji należy uznać, że recenzowana rozprawa doktorska odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim, o których mowa w art. 13 ust. 1 ustawy z dn. 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, w zw. z art. 175 ust. 1 ustawy z dn. 3.07.2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Na tej podstawie wnoszę o dopuszczenie mgr Adrianie Tomczyk do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Gdańsk, 1 października 2019 r.

Anna Sylwestrzak

